

## Ҳамкориҳои иқтисодии Ҷопон ва Ҳиндустон

Дар ҷаҳони муосир кишварҳои рӯ ба инкишоф, ки аз камбудии сармоя, технология ва захираҳои инсонӣ танқисӣ мекашанд, яке аз роҳҳои муассири ҳалли ин мушкилотро дар ҳамкориҳои зич бо кишварҳои тараққиқарда, ки сармояи иловагӣ ва камбудии қувваи корӣ доранд, мебинанд.

Ҷопон яке аз мамлакатҳои тараққиёфтае мебошад, ки технологияи пешрафта ва сармояи зиёд дорад ва айни замон аз норасоии қувваи корӣ танқисӣ мекашад. Мувофиқи маълумоти охир 23 фоизи аҳолии Ҷопон дар синни нафақа мебошанд, ки ин бори сангине барои қишри қобили меҳнати ин кишвар аст. Кишвари Ҷопон барои ҳалли ин мушкилии худ дар бозори кишварҳои рӯ ба инкишоф имкониятҳои навро ҷустуҷӯ карда, дар доираи ҳамкориҳои иқтисодӣ бо ин кишварҳо сармояву технологияи худро ба ин кишварҳо мебарорад. Ин шароити мусоид барои ҳамкориҳои иқтисодии мутақобилан судманди кишвари Ҷопон бо кишварҳои осиеӣ боиси рушди муносибатҳои зичи ин кишварҳо гаштааст. Чин, Ҳиндустон ва чанд кишвари рӯ ба инкишофи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (Филипин, Ветнам, Малайзия, Индонезия, Сингапур, Тайланд) аз ҷумлаи кишварҳое мебошанд, ки беш аз ҳама аз ин имкониятҳои фароҳамомада истифода кардаанд. Додугирифти мутақобила миёни ин кишварҳо дар 20 соли охир ба таври назаррас зиёд шуда, ба миллиардҳо доллар расидааст.

Омӯхтани таҷрибаи муносибатҳои иқтисодии кишварҳои мазкур бо Ҷопон ва роҳу усулҳои ҷалби сармоя ва технологияи ҷопонӣ ба ин кишварҳо барои Тоҷикистон, ки ба кишварҳои рӯ ба инкишоф дохил мешавад, саривақтӣ ва зарур мебошад. Кадом кишвар дар ҷалби сармоя ва технологияи Ҷопон пешгомтар аст ва дар заминаи кадом қонуну қоидаҳо ва дар кадом муҳити сармоягузорӣ аз дигарон пеш гузаштааст, метавонад объекти омӯзиши мо бошад. Бо омӯхтан ва арзёбии дуруст кардани вазъият ва иштибоҳу дастовардҳои давлатҳои

номбаршуда, кишвари мо метавонад аз такрори иштибоҳҳои дигарон эмин бошад ва ба бартариҳои муваффақиятҳои онҳо мутамарказ шуда, муҳити сармоягузори худро беҳбуд бахшад ва дар ҷалби сармояву технологияи кишварҳои пешрафта, аз ҷумла Ҷопон, муваффақтар бошад.

### **Ҷопон ва Ҳиндустон**

Ҳиндустон пеш аз ҳама як бозори калон ва рушдёбанда барои иқтисоди мабнӣ бар содироти Ҷопон мебошад. Дар ин кишвар солҳои охир қишри миёнаи аҳоли, ки асоси иқтисоди ҳар кишварро ташкил медиҳанд, бо суръати баланд зиёд мегардад. Дар баробари ин, аҳолии солманди Ҷопон (23 фоизи аҳоли аз 65 сола боло мебошанд) ва аҳолии нисбатан ҷавони Ҳиндустон (50 фоизи аҳоли аз 25 сола поён мебошанд), норасоии қувваи корӣ дар Ҷопон ва фаровонии захираҳои меҳнатӣ дар Ҳиндустон, бартариҳои Ҳиндустон дар барномасозӣ ва бартариҳои Ҷопон дар сохтани технологияҳои иттилоотӣ, захираҳои фаровони ашёи хом дар Ҳиндустон ва сармояву технологияи Ҷопон барои истеҳсоли маҳсулоти доништалаб ва наздикии ҷаҳонбинии мардуми ду кишвар аз ҷумлаи унсурҳои мебошанд, ки дар рушди ҳамкориҳои ду кишвар таъсир мегузоранд. Вазъияти имрӯза ва дурнамои умедбахши иқтисодӣ Ҳиндустонро сармоягузoron ва соҳибкорони ҷопонӣ ба дурусти дарк мекунад ва аз имкониятҳои фароҳамомада дар даҳ соли охир ба дурустӣ истифода кардаанд. Диққати соҳибкорон ва ширкатҳои ҷопониро бозори истеъмолии бузург ва рӯ ба инкишоф ва дороиҳои захираҳо, махсусан захираҳои меҳнати Ҳиндустон аз ҳама бештар ҷалб кардааст. Ба ғайр аз ин, сохтори сиёсии ду кишвар (демократияи парлумонӣ) ва арзишҳои бо ҳам наздики онҳо (либерализми сиёсӣ ва иқтисоди бозаргонӣ), таҳия ва қабули қонуну созишномаҳои мусоидаткунандаи рушди муносибатҳои иқтисодии ду кишварро осон мекунад.

Дар муқобилаҳои геополитикӣ Ҳиндустон ва Ҷопон манфиатҳои муштаракӣ зиёд доранд, ки аз ин фурсати муносиб ҳам истифода

мекунанд. Дар баробари лоиҳаи “Ҷодаи абрешим”-и Чин, онҳо лоиҳаи “Ҷодаи рушди Осиё-Африқо”-ро доранд, ки сохтмони инфрасохтори баҳрӣ ва роҳу коммуникатсияи дохилӣ барои кашонидаи молу колоҳо миёни Осиё ва Африқоро дар мадди назари худ қарор додаанд. Саҳми Ҷопон дар ин лоиҳа 30 миллиард доллари амрикоӣ ва саҳми Ҳиндустон 10 миллиардро ташкил медиҳад. Мувофиқи маълумоти ахир ИМА ва Австралия низ майли пайвастан ба ин пружаро доранд. Онҳо мегӯянд, ки ин пружа бар зидди “Ҷодаи абрешим”-и Чин нест, балки як роҳи алтернативие аст, ки Чин ҳам метавонад аз он истифода кунад. Сохтани роҳҳои автомобилгард ва роҳҳои оҳан аз портҳои баҳрӣ ба дохили кишварҳои бузурге чун Ҳиндустон, Австралия, ИМА ва қораи Африқо ба фоидаи ҳамагон хоҳад буд.

### **Тиҷорат миёни Ҷопон ва Ҳиндустон**

Ҳаҷми дорутирифт миёни ду кишвар аз солҳои 2006 то 2013 тақрибан ду баробар зиёд шудааст. Баландтарин нишондиҳандаи додугирифт миёни Ҳиндустон ва Ҷопон дар соли молиявии 2012-2013 ба қайд гирифта шудааст, ки он баробар ба 18.5 миллиард доллари амрикоӣ мебошад. Соли молиявӣ дар ин кишвар аз 1 апрел оғоз мегардад. Ҳарчанд дар соли молиявии 2015-2016 ин нишондиҳанда то 14,51 миллиард доллар фаромадааст, имкониятҳои зиёди боло бурдани ин нишондиҳанда вучуд дорад. Дар соли молиявии 2016-2017 ҳаҷми содироти Ҳиндустон ба Ҷопон 4,66 миллиард доллари амрикоиро ташкил мекард. Ин дар ҳолат, ки дар ҳамин давра ҳаҷми воридот аз Ҷопон ба Ҳиндустон ба 9.85 миллиард доллари амрикоӣ баробар буд. Соли молиявии 2016-2017 ин нишондиҳандаҳо боз ҳам бадтар шуда, содироти Ҳиндустон ба Ҷопон 17,38% кам шуда ба 3,85 миллиард доллари амрикоӣ расид ва воридот бошад 2,2% кам шуда ба 9,63 миллиард доллари амрикоӣ баробар шуд. Ҳиссаи додугирифти дуҷонибаи Ҷопону Ҳиндустон дар панҷ соли охир тақрибан 1% додугирифтҳои хориҷии Ҷопонро ташкил мекард, ки дар ҳамин давра ин нишондиҳанда барои Ҳиндустон ба 2,05-2,34% баробар буд.

Маҳсулоти асосии ба Ҷопон содиркардаи Ҳиндустон аз маҳсулоти нафтӣ, маҳсулоти кимиёвӣ, моҳӣ ва маҳсулоти нимтайёри баҳрӣ, маводи маъдани ғайрифилизӣ, санги маъдани фулузот, либос ва лавозимоти дигари шахсӣ, оҳан ва маҳсулоти фулодӣ, маҳсулоти насочӣ, дастгоҳҳо, хӯрокаи ҳайвонот ва ғайра иборат мебошанд. Маҳсулоти воридшаванда аз Ҷопон ба Ҳиндустон дастгоҳу мошинолотҳо, маҳсулоти оҳанӣ ва фулодӣ, дастгоҳҳои электрикӣ, таҷҳизоти ҳамлу нақл, маводи кимиёӣ, материалҳои пластикӣ, таҷҳизоти коркарди фулузот, дастгоҳҳои саҳеҳ, маҳсулоти резинӣ, ангиштсанг/сокс ва брикет ва ғайра мебошанд.

### **Сармоягузориҳои Ҷопон дар Ҳиндустон**

Мувофиқи назарсанҷӣ миёни ширкатҳои истеҳсолии Ҷопон, ки аз ҷониби Бонки ҳамкориҳои байналмилалӣ Ҷопон (Japan Bank for International Cooperation) ахиран гузаронида шудааст, Ҳиндустон аз ҳама бештар сармоягузoron ва соҳибкорони ҷопониро дар солҳои охир ба иқтисоди худ ҷалб кардааст. Дар миёни кишварҳои сармоягузор ба Ҳиндустон Ҷопон дар ҷойи сеюм меистад. Ҳаҷми сармоягузориҳо сол аз сол зиёд шуда истодаанд. Агар дар соли молиявии 2014-2015 ҳаҷми умумии сармоягузориҳои бевоситаи Ҷопон ба Ҳиндустон 2.08 миллиард бошад, дар соли молиявии 2015-2016 он ба 2.61 миллиард ва дар нӯҳ моҳи соли молиявии 2016-2017 4.24 миллиард доллари амрикоиро ташкил кардааст. Маҷмуи сармоягузориҳои Ҷопон ба Ҳиндустон аз апрели соли 2000 то декабри соли 2016 25.215 миллиард доллари амрикоиро ташкил кардааст, ки ба 8% маҷмуи сармоягузориҳои бевоситаи хориҷӣ ба ин кишвар дар давраи мазкур баробар аст. Ҷопон сармояи худро дар Ҳиндустон асосан ба соҳаҳои автомобилсозӣ, таҷҳизоти электронӣ, телекоммуникатсияҳо ва соҳаи кимиё ва дорусозӣ равона кардааст. Шумораи ширкатҳои ҷопонии дар Ҳиндустон сабтшуда дар солҳои охир ба таври назаррас зиёд шудааст. Дар моҳи октябри соли 2016 дар ҳудуди Ҳиндустон 1305 ширкатҳои ҷопонӣ фаъолият мекарданд, ки нисбат ба соли 2015 76 адад (6%) зиёд

мебошад. Ин ширкатҳо дар ҳудуди Ҳиндустон 4590 корхона доштанд, ки нисбат ба соли 2015 173 адад (3%) зиёд мебошад. Ширкатҳои Чопон бештари сармояи худро тариқи пайвастан ба корхонаҳои Ҳиндустон ва харидани онҳо ба иқтисоди ин кишвар ворид меkunанд.

### **Қарзҳои имтиёзнок**

Чопон бузургтарин кишвари кумаккунанда барои Ҳиндустон мебошад. Тавассути Фонди расмӣ хайриявии худ, Чопон дастгирии бевоситаи худро ба Ҳиндустон барои тавсеаи иқтисодӣ, махсусан барои соҳаҳои калидӣ ба монанди энергетика, ҳамлу нақл, лоиҳаҳои ҳифзи муҳити зист ва пружаҳои марбут ба ниёзҳои асосии инсон, мерасонад. Қарзҳои дарозмуддат бо фоизи солонаи хеле паст тавассути ин фонд ба Ҳиндустон дода мешавад. Масалан, қарзҳои дарозмуддат ба Ҳиндустон барои 30 сол бо 1.4% солона дода мешавад, ки даҳ соли аввал давраи имтиёзӣ ба шумор меравад. Барои пружаҳои ҳифзи муҳити зист қарзҳо барои 40 сол бо 0.3% солона дода мешавад, ки даҳ соли аввал имтиёзнок мебошад. Ҳамин тариқ, дастгирии молиявии Чопон ба Ҳиндустон тариқи қарзҳои имтиёзноки дарозмуддат дар рушди иқтисоди ин кишвар нақши ҳалкунанда доранд ва ин ба муносибати ду кишвар таъсири мусбат мерасонад.

### **Созишномаи ҳамкориҳои иқтисодии васеъ**

Яке аз лоиҳаҳои, ки ба тавсеаи ҳамкориҳои Чопону Ҳиндустон суръат бахшидаст Созишномаи ҳамкориҳои иқтисодии васеъ (Comprehensive Economic Partnership Agreement) мебошад, ки моҳи феввали соли 2011 ба имзо расида, моҳи августи ҳамаи сол мавриди амал қарор гирифта буд. Бо мақсади суръат бахшидан ба фаъолиятҳои соҳибкорӣ дар доираи ин созишнома, маҳдудиятҳои тарифӣ кам карда шудаанд. Ҳамин тариқ то соли 2021 дар назар аст 90 дар сади тарифҳо барои маҳсулоти чопонӣ воридшаванда ба Ҳиндустон аз миён бардошта шаванд, ки асосан қисмҳои автомобилӣ ва таҷҳизоти электронӣ мебошанд. 97 дарсади тарифҳо барои маҳсулоти аз

Ҳиндустон ба Ҷопон воридшаванда аз миён бардошта мешаванд, ки ба он асосан маҳсулоти кишоварзӣ ва моҳидорӣ дохил мешавад.

### **Хулоса**

Тибқи назари коршиносон дар асри 21-ум маркази молиявӣ иқтисодии ҷаҳон аз Аврупу Амрико ба Осиё мегузарад. Ҳамкориҳои густардаи иқтисодии кишварҳои аз ҷиҳати технологӣ пешрафтаи Ҷопону Кореяи Ҷанубӣ аз як тараф ва Чин, Ҳиндустон, Ветнам, Малайзия ва ғайра, ки захираҳои кадрӣ зиёд ва муҳити мусоиди сармоягузорӣ доранд, заминаи ин пешравиҳо хоҳад буд. Ҳамкориҳои иқтисодии Ҷопону Ҳиндустон намунаи ибрат метавонад бошад. Ин ду кишвар дар доираи ҳамкориҳои иқтисодӣ тақвиятбахши якдигар буда, молу колоҳоеро ба бозори ҷаҳонӣ бароварда метавонанд, ки рақобатпазир ҳастанд. Бозорҳои дохилии ин ду кишвар аз серистеъмолтарин бозорҳои минтақа буда, имконияти фаровонеро барои рушди истеҳсолот фароҳам меоварад.

Бо назардошти ин ҳама имкониятҳо, ҳукуматҳои ин ду кишвар шароити ҳуқуқии мусоидеро барои осон кардани муносибатҳои иқтисодӣ фароҳам оварда, тамоми кӯшишро ба харҷ медиҳанд, то гардиши озоди молу сармоя таъмин карда шавад. Бастани Созишномаи ҳамкориҳои иқтисодии васеъ (Comprehensive Economic Partnership Agreement) дар соли 2011 аз ҷумлаи ин кӯшишҳои ҳукуматҳои Ҷопону Ҳиндустон барои ҳалли ин масъала мебошад. Таъсири мусбати ин ҳамкориҳои мутақобилан судманди Ҷопону Ҳиндустон ба дигар кишварҳои минтақа ҳам хоҳад расид. Аз ҷиҳати роҳи коммуникатсионӣ дар доираи ҳамкориҳои ин ду кишвар, дигар кишварҳои минтақа ҳам истифода карда, иқтисоди ҳудро вусъат медиҳанд. Арзишҳои демократия, сулҳҷӯӣ, таъмини ҳокимияти қонун, гуманизм ва эҳтироми якдигар, ки арзишҳои муштаракӣ ин ду миллати бузурги минтақа ҳастанд, ба воситаи ҳамкориҳои иқтисодӣ ба дигар кишварҳои минтақа паҳн шуда,

заминасози рушду шукуфоии босуръати кишварҳои Осиё дар асри 21-ум мегардад.

**Р. С.** Равшан аст, ки фарқиятҳои зиёди демографӣ, географӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва зеҳнӣ дар миёни Ҳиндустон ва Тоҷикистон вучуд доранд ва мо наметавонем аз таҷрибаи муносибатҳои иқтисодии Ҳиндустон бо Ҷопон ба кулӣ истифода кунем. Аммо монандиҳое ҳам ҳаст, ки метавон аз он истифода кард. Ба монанди Ҳиндустон дар кишвари мо ҳам захираҳои меҳнати фаровон мавҷуд аст, зеро афзоиши аҳоли дар кишвар ба ҳисоби миёна 2,2 Ҷопон истифода карда, ҷойгоҳи худро дар иқтисоди минтақа пайдо кунанд. Барои амалӣ шудани ин тарҳ сатҳи сифати тайёр кардани мутахассисон бояд боло бурда шавад ва ба талаботҳои ширкатҳои ҷопонӣ мувофиқ бошад. Дар кишвари мо захираҳои табиӣ зиёд ҳаст ва истехсолкунандаи ҷопонӣ метавонад дар заминаи онҳо дар ҳудуди Тоҷикистон корхона бунёд кунад ва дар истихроҷ ва коркарди онҳо саҳим бошад. Барои расидан ба ин мақсад ҷойгоҳи кишвари мо дар индекси Ибтиқори шаффофияти соҳаи истихроҷ бояд боло бурда шавад.

Баъзе коршиносон иддао мекунанд, ки Ҷопон ба пружаҳои истехсолии Тоҷикистон таваҷҷуҳ надорад ва танҳо дар доираи кумакҳои башардӯстона фаъолият мебарад. Бинобар ин, меғӯянд онҳо, мо вақти худро барои омӯختани роҳи воситаҳои ҳамкориҳои иқтисодӣ бо Ҷопон набояд сарф кунем. Вале инро бояд дар назар дошт, ки соҳибкорони ҷопонӣ ҳам ба монанди дигар соҳибкорон мақсади васеъ кардани бизнеси худ ва ба даст овардани даромади бештарро доранд. Ин вазифаи мо аст, ки шароити мусоиди сармоягузорӣ фароҳам оварем ва аз онҳо даъват ба амал оварем, ки сармоя ва технологияи худро ба Тоҷикистон ворид намоянд. Ин амал вақте осон мегардад, ки мо муносибатҳои иқтисодии Ҷопон бо дигар кишварҳои минтақаро, ки аз ҳама бештар сармоя ва технологияи ҷопониро ба даст овардаанд,

омӯзем ва муҳити сармоягузори худро ба талаботҳои муосир мувофиқ намоем.

### Адабиёт

1. Kondo Masanori, "Japan-India Economic Relationship: Trends and Prospects". (<https://www.rieti.go.jp/jp/publications/pdp/12p016.pdf>)

2. Nikhil Kapoor, "How far can India and Japan take their trade ties?". (<https://swarajyamag.com/world/the-economic-relationship-between-india-and-japan>)

3. "India-Japan economic relation". ([https://www.indembassy-tokyo.gov.in/india\\_japan\\_economic\\_relations.html](https://www.indembassy-tokyo.gov.in/india_japan_economic_relations.html))

4. Ramesh Thakur, "The enduring basis of strong India-Japan relations". ([https://www.japantimes.co.jp/opinion/2017/10/18/commentary/japan-commentary/enduring-basis-strong-india-japan-relations/#.WoWLBbxl\\_IU](https://www.japantimes.co.jp/opinion/2017/10/18/commentary/japan-commentary/enduring-basis-strong-india-japan-relations/#.WoWLBbxl_IU))

5. Australia, U. S., India and Japan in talks to establish alternative to China's Belt and Road Initiative: report. ([https://www.japantimes.co.jp/news/2018/02/19/business/australia-u-s-india-japan-talks-establish-alternative-chinas-belt-road-initiative-report/#.Woppgbxl\\_IU](https://www.japantimes.co.jp/news/2018/02/19/business/australia-u-s-india-japan-talks-establish-alternative-chinas-belt-road-initiative-report/#.Woppgbxl_IU))